

ΘΕΜΑ: «ΟΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΕΣ ΤΟΥ ΝΥΧΘΗΜΕΡΟΥ»

Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία κατὰ τὴν ἀπὸ αἰώνων παγιωθεῖσα λειτουργικὴ τυπικὴ διάταξή της ἔχει νὰ μᾶς ἐπιδείξει κάτι πολὺ σημαντικό. Ἡ Ἐκκλησία ζεῖ ἐν τῷ χρόνῳ καὶ ζῶσα ἐν τῷ χρόνῳ βρίσκει εὐκαιρίες νὰ ἀγιάζει τὸν χρόνο καὶ ὅλους ὅσους ζοῦν μέσα σ' αὐτόν. Ὁ χρόνος ἀνέκαθεν ἦταν κάτι πὸ μελετοῦνταν ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Κύριός μας ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἦλθε μέσα στὸν χρόνο καὶ κατέστησε σαφές ὅτι ὁ χρόνος ἀπὸ μόνος του δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξει τίποτα καλὸ ἢ κακό. Ὁ ἄνθρωπος πὸ ζεῖ μέσα στὸ χρόνο ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ τὸν ἐξαγιάσει προσλαμβάνοντάς τον, καὶ σὰν μιὰ καλὴ εὐκαιρία εἰσερχόμενος μέσα στὸ συγκεκριμένο χρονικὸ διάστημα νὰ ζήσει σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ κάνει τὴ ζωὴ του τόσο ὁμορφὴ ὥστε κι αὐτὸς ὁ χρόνος νὰ λέγεται ἢ νὰ ὀνομάζεται εὐλογημένος. Κάπως ἔτσι κατανοεῖται καὶ τὸ τροπάριον τοῦ μικροῦ ἁγιασμοῦ πὸ ἀναφέρει αὐτὴν τὴν εὐκαιρία τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ πιστοῦ «νῦν ἐπέστη ὁ καιρὸς ὁ πάντας ἀγιάζων»¹. Ὁ καιρὸς πὸ ἀναφέρει ἢ ἐκκλησιαστικὴ ποίηση ἀλλὰ καὶ ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι ἡ εὐκαιρία τοῦ ἐξαγιασμοῦ τοῦ χρόνου. Πολλοὶ ζοῦν μέσα στὸ χρόνο, ἀλλὰ ὅλοι δὲν ἀγιάζονται μέσα στὸ χρόνο, πολὺ δὲ περισσότερο κάποιοι τὸν χρόνο τὸν ἀποστρέφονται ἢ τὸν φοβοῦνται διότι ζοῦν μακριὰ ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ τὴ διδασκαλία Του, χωρὶς νόημα ζωῆς.

Ἡ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

Ὁ χρόνος στὴ Θεολογία εἶναι τὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο ξεδιπλώνεται ἡ ἀποκάλυψη, πραγματώνεται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καὶ παίρνει ἀξία μὲ τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Ἡ Θεανδρικότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πέτυχε νὰ συζεύξει τὸ χρόνο μὲ τὸ

¹ Εὐχολόγιον Α' Ἁγιασματάριον, Ἀκολουθία Μικροῦ Ἁγιασμοῦ, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Σίμωνος Πέτρας, Ἅγιον Ὄρος 2001, σ. 12.

αίωvιο κι ἔτσι εἶναι δυνατὸ ἀπὸ τώρα νὰ ἀποδεσμευθεῖ ὁ πιστὸς προοδευτικὰ ἀπὸ χωροχρονικοὺς περιορισμοὺς τοῦ περιβάλλοντός του, πὸν μετὰ τὴν πτώση ἔγινε ἀσφυκτικὸ. Ὁ χρόνος πὸν κυλάει κι ὁ αἰῶνας πὸν μένει ἔχουν μεταξὺ τους, σύμφωνα μὲ τὴν πατερικὴ σκέψη, ποιοτικὴ καὶ παιδαγωγικὴ σχέση κι ὄχι διαρκικὴ ἀντίθεση. Ὁ χρόνος δὲν θεωρεῖται ἐμπόδιο γιὰ νὰ φθάσει ὁ ἄνθρωπος στὴν αἰωνιότητα, ἀλλὰ τὸ «λίαν καλόν» προπαρασκευαστικὸ καὶ παροδικὸ στάδιο, μέσα στὸ ὁποῖο εἶναι δυνατὸ νὰ συνεργήσει ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ σωστικὴ χάρι τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τὴν κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νὰ λάμψει τὸ φῶς τῆς αἰωνιότητος μέσα στὴν Ἐκκλησία. Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση δὲ βρίσκει τὴν τελειότητα μέσα σὲ μιὰ ἄχρονη κατάσταση πὸν ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὴν ἱστορία, ἀλλὰ στὸ πλήρωμα τῆς ἱστορίας ἐν Χριστῷ. Ἡ θύραθεν φιλοσοφία εἶναι βασικὰ ἀπαισιόδοξη ἀπέναντι στὸ χρόνο, γιὰτὶ ὅλα ὅσα συμβαίνουν μέσα σὲ αὐτὸν τὰ θεωρεῖ σὰν πρόοδο στὴν παρακμὴ ἢ ἄγονες προσθήκες πὸν ἀνακυκλώνονται στὴν ἀπλότητα καὶ πραγματικότητα τῆς αἰωνιότητος. Ἀντίθετα ἡ πατερικὴ σκέψη μὲ τὸ πρῖσμα τῆς ἐνανθρώπησης τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, θεωρεῖ πὸς ὁ χρόνος καὶ ὅλα ὅσα ἔχουν σχέση μαζί του συγκλίνουν στὸ Θεὸ καὶ ὑποβοηθοῦν τὸν ἄνθρωπο νὰ πετύχει τὸν προορισμὸ του².

Μέσα σ' αὐτὴν τὴν θεώρηση περὶ τοῦ ἐξαγιασμοῦ τοῦ χρόνου ἐντάσσεται καὶ ὀλόκληρη ἡ θεσμοθέτηση τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τοῦ νυχθημέρου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ὁ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι καὶ παραμένει ὁ ἁγιασμὸς τοῦ κάθε πιστοῦ. Δὲν ὑπάρχει περίπτωση ἡ Ἐκκλησία νὰ μὴν ἐκμεταλεύθηκε τὸν χρόνο μέσα στὴ λατρεία τῆς προκειμένου νὰ ὀδηγήσει τὸν ἄνθρωπο, πιστὸ κατὰ πάντα μέλος τῆς, νὰ ἔχει μονίμως στὴ σκέψη του τὴν προοπτικὴ τοῦ ἁγιασμοῦ. Ἡ εὐαγγελικὴ προσταγὴ πρὸς ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς πιστοὺς εἶναι τὸ «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι». Αὐτὸ ἀπὸ πολὺ νωρὶς τὸ ἐξέλαβαν οἱ ἅγιοι Πατέρες ὡς μιὰ παρότρυνση νὰ ἀναπτύξουν μιὰ δομὴ λατρείας τόσο μεγάλη, ὥστε χρονικὰ νὰ καλύπτεται ὅλος ὁ εἰκοσιτετράωρος χρόνος τῆς ἡμέρας. Ἐτσι ἀπὸ νωρὶς οἱ ἀσκητὲς πατέρες στὰ κελλιά καὶ στὰ ἐρημητήριά τους ἀπασχολοῦνταν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο μὲ τὴν προσευχὴ, προσδίδοντάς τὴν τὶς περισσότερες φορές μιὰ μορφή συγκεκριμένης ἀκολουθίας μιᾶς συγκεκριμένης χρονικῆς στιγμῆς, πὸν ὅλες αὐτὲς σὺν τῷ χρόνῳ προσέλαβαν καὶ διάφορες ὀνομασίες, κι αὐτὲς εἶναι οἱ γνωστὲς ἱερὲς ἀκολουθίες.

Τὸ τυπικὸ πὸν σήμερα ἀκολουθεῖ ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας σὲ μοναστήρια καὶ ἱεροὺς ναοὺς εἶναι κοινό. Αὐτὸ ὀνομάζεται μοναστικὸ τυπικὸ. Παλαιότερα ὑπῆρχαν δύο εἰδῶν τυπικὰ λατρείας. Τὸ μοναστικὸ τυπικὸ πὸν ἦταν θὰ λέγαμε τρόπος προσευχῆς τῶν μοναχῶν, ἡσυχαστῶν καὶ τὸ ἀσματικὸ ἢ ἐνοριακὸ τυπικὸ τῶν λαϊκῶν. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ τυπικὸ φαίνεται ὅτι δὲν ὑπερίσχυσε στὴ ζωὴ τῶν ἐνοριῶν, καθότι τὸ

² Δημητρίου Τσάμη, Εἰσαγωγή στὴν Πατερικὴ Σκέψη, ἔκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 15-16.

μοναχικό παγιώθηκε στην ὀρθόδοξη ἀνατολική Ἐκκλησία. Δείγματα τοῦ ἀσματικοῦ ἢ ἐνοριακοῦ τυπικοῦ βλέπουμε στὸ ἔργο τοῦ ἀγ. Συμεῶν Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (15^{ος} αἰ.) ὅπου αὐτὸ ὡς τρόπος λατρείας λειτουργοῦνταν μέχρι ἐκείνη τὴν ἐποχὴ πὺ ζοῦσε ὁ Ἅγιος Συμεῶν στὸν Καθεδρικὸ Ναὸ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας Θεσσαλονίκης. Ἐκτοτε μέσα στὴ λειτουργικὴ μας παράδοση δὲν ἐντοπίζεται καμμία ἀπολύτως πληροφορία διατήρησης τοῦ ἐνοριακοῦ ἢ ἀσματικοῦ τυπικοῦ.

Ἡ δομὴ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας μας ὅπως τὴ μελετοῦμε μέχρι καὶ σήμερα εἶναι μοναστικῆς προέλευσης. Οἱ μοναχοὶ ἀφοσιωμένοι καθ' ὀλοκληρίαν στὸ Θεὸ καὶ στὴ λατρεία Του ἀπὸ νωρὶς υἰοθέτησαν καὶ δημιούργησαν λειτουργικὲς εὐκαιρίες προσευχῆς, πὺ ἔτειναν νὰ καλύψουν ὄλο τὸ εἰκοσιτετράωρο τῆς ἡμέρας. Σ'αὐτὴν τὴν προοπτικὴ τῆς ἀκατάπαυστης προσευχῆς καὶ τῆς συγκεντρώσεως τοῦ νοῦ μονίμως στὸ Θεό, δημιουργήθηκαν κάποια μοναστικὰ κέντρα στὰ ὀποῖα καθ' ὄλην τὴν διάρκεια τῆς ἡμέρας ὑπῆρχε μιὰ ἀκαταύπαυστη προσευχὴ στὸ ναὸ ἐκ μέρους τῶν μοναχῶν. Αὐτοὶ οἱ μοναχοὶ ὀνομάστηκαν ἀκοίμητοι, καὶ τὰ μοναστήρια στὰ ὀποῖα ἐγκαταβίωσαν αὐτοὶ λέγονται μονὲς ἀκοιμήτων. Τέτοια σπουδαία μονὴ βρισκόταν στὴν Βιθυνία, στὴν ἀσιατικὴ ἀκτὴ τοῦ Βοσπόρου Κων/πόλεως στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐπαρχία τῆς Χαλκηδόνος. Τὸ πνεῦμα τῶν ἀκοιμήτων πατέρων ἦταν νὰ λειτουργοῦν συνεχῶς στὸ ναό. Οἱ πατέρες τῆς ἐν λόγῳ Μονῆς ἦταν χωρισμένοι σὲ ἕξι ὀμάδες μοναχῶν ἢ σὲ ἕξι χοροὺς. Αὐτοὶ οἱ χοροὶ τῶν μοναχῶν ἐναλλάσσονταν κάθε 4 ὄρες χωρὶς νὰ διεκόπτετο ἡ ἀκολουθία³. Ἦταν θὰ λέγαμε μιὰ ἀκατάπαυστη δοξολογία σὲ μορφὴ τοῦ ἀθλήματος τῆς σκυτάλης. Κατὰ τὸ ὡς ἄνω πρότυπο ἀκοιμήτου Μονῆς, δημιουργήθηκαν σὺν τῷ χρόνῳ πολλὲς ἀκοιμητὲς μονὲς ἢ πιὸ σπουδαία κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία καὶ λειτουργικὴ ἐπιστήμη κατέστη ἡ Μονὴ τῶν Στουδιτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Κατὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀκολουθία καλεῖται τὸ σύμπλεγμα προσευχῶν, ψαλμῶν, δεήσεων, ἐντεῦξεων, ἀναγνωσμάτων, ὠδῶν, εὐχῶν καὶ ὕμνων πὺ σὲ ὀρισμένες ὄρες τῆς ἡμέρας ἢ σὲ ὀρισμένες περιστάσεις ἀναγινώσκονται ἢ ψάλλονται μὲ καθορισμένη τάξη καὶ συστηματικὴ ἀκολουθία.

ΙΟΥΔΑΪΚΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΧΡΟΝΟΥ

Στὴν Ὁρθόδοξη χριστιανικὴ λατρεία ὁ χρόνος πὺ τελοῦνται οἱ ἱερὲς ἀκολουθίες ἔχει τὴ ρίζα του στὸν Ἰουδαϊκὸ τρόπο μέτρησης τοῦ χρόνου. Ἡ Ἰουδαϊκὴ ἀντίληψη θεωρεῖ ὅτι ἡ ἡμέρα τελειώνει μὲ τὴ δύση τοῦ ἡλίου καὶ ἡ νέα μέρα ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἐσπέρας. Οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τὴν λατρεία τους ἔχουν κυρίως δύο προσευχές, τὴν πρωϊνὴ ὅπου εὐχαριστεῖται ὁ Θεὸς γιὰ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου προκειμένου οἱ

³ Θ.Η.Ε., τ. 1, σ. 1216-1217.

ἄνθρωποι νὰ κάνουν τις δουλιές τους καὶ τὴν νυχτερινὴ γιὰ νὰ εὐχαριστήσουν γιὰ ὀλόκληρη τὴν ἡμέρα καὶ νὰ ἀναπαυθοῦν καθ' ὅλην τὴν διάρκειά τῆς νύκτας. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ οἱ ἀκολουθίες τοῦ βυζαντινοῦ τύπου λατρείας ὀνομάζονται Νυχθημέρου, δηλ. νύκτα κι ἔπειτα ἡμέρα. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ πρώτη ἀκολουθία τοῦ νυχθημέρου εἶναι ὁ Ἑσπερινός. Αὐτὸ στηρίζεται στὴ φράση «Ἑσπέρας, πρωὶ καὶ μεσημβρίας» (Ψαλμ. 118, 164).

ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ

Οἱ ἀκολουθίες τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας διακρίνονται σὲ δύο ομάδες:

Α) Σὲ τακτικὲς ἀκολουθίες ἢ κοινές. Αὐτὲς οἱ ἀκολουθίες τελοῦνται ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς, ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους, σὲ συγκεκριμένες χρονικὲς στιγμὲς κάθε μέρα στὸ ναὸ ἢ μπορεῖ νὰ τις τελεῖ ὁ κάθε πιστὸς ἐκτὸς ναοῦ μὲ κάποιες παραλλαγές ἢ παραλείψεις. Ἐν ἀπουσία ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου μποροῦν νὰ τελοῦνται αὐτὲς οἱ ἀκολουθίες ἀπὸ τὸ διάκονο, ἀπὸ τὸν μοναχὸ ἢ τὴ μοναχὴ χωρὶς τὴν ἔναρξη: «Εὐλόγητὸς ὁ Θεός», ἀλλὰ μὲ τὸ «Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν». Τακτικὲς ἀκολουθίες εἶναι: ὁ Ἑσπερινός, τὸ Μικρὸν ἢ Μεγάλον Ἀπόδειπνον, τὸ Μεσονυκτικόν, ὁ Ὁρθρος, οἱ Ὁρες μετὰ τῶν Μεσωρίων καθὼς καὶ ἡ ἀκολουθία τῆς Τραπέζης. Στις τακτικὲς ἀκολουθίες μπορεῖ νὰ προστεθεῖ κατ' ἐξάιρεση καὶ ἡ τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας γιὰ τὸν λόγο ὅτι αὐτὴ συνδέεται μὲ τις ἄλλες ἀκολουθίες τοῦ νυχθημέρου καὶ γιὰ τὸν ἐπιπρόσθετο λόγο ὅτι αὐτὴ τελεῖται σχεδὸν καθ' ἐκάστην στοὺς ἰ. ναοὺς καὶ καθημερινὰ στὰ μοναστήρια.

Β) Σὲ ἔκτακτες ἀκολουθίες. Αὐτὲς οἱ ἀκολουθίες τελοῦνται ἔκτακτα ἀπὸ ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους. Αὐτὲς εἶναι: ὁ Γάμος, τὸ Βάπτισμα, τὸ Χρῖσμα, ἡ Χειροτονία, τὸ Εὐχέλαιον, ἡ Ἐξομολόγηση, ὁ Μικρὸς καὶ Μεγάλος Ἁγιασμός, ἡ ἀκολουθία τῶν Ἐγκαινίων Ναοῦ, ἡ ἀκολουθία τῶν Θυρανοιξίων, ἡ Μικρὰ καὶ ἡ Μεγάλη Παράκλησις εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον ἢ γενικῶς οἱ Παρακλητικοὶ Κανόνες σὲ ἁγίους, τὸ Νεκρώσιμον Τρισάγιον ἢ ὅπως ἀλλιῶς λέγεται ἡ ἐπιμνημόσυνος δέησις κ.ἄ. Αὐτὲς δὲν δύναται νὰ τις τελέσουν οὔτε οἱ διάκονοι, οὔτε οἱ μοναχοί. Σὲ περίπτωσι ὅμως ἀνάγκης π.χ. ἐπικειμένου θανάτου νηπίου δύναται ἓνας διάκονος ἢ ἓνας πιστὸς, γονέας ἢ νοσοκόμος νὰ τελέσει τὸ βάπτισμα. Ἐπίσης τὴν ἱερὰ παράκλησις δύναται νὰ τὴν τελεῖ κι ἓνας μοναχὸς ἢ λαϊκός.

ΟΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΕΣ ΤΟΥ ΝΥΧΘΗΜΕΡΟΥ

Ἀκολουθίες τοῦ νυχθημέρου καλοῦνται οἱ ἀκολουθίες ἐκείνες ποὺ τελοῦνται κατὰ τὴ διάρκειά μιᾶς ἐκκλησιαστικῆς ἡμέρας, δηλ. ἓνα εἰκοσιτετράωρο.

Ἡ Ὁρθόδοξη χριστιανικὴ λατρεία ὅσον ἀφορᾷ τὶς ἀκολουθίες ἔχει θεσπίσει τὸν ἀριθμὸ 7. Κι αὐτὸ στηρίζεται στὴν Ἰουδαϊκὴ πράξη ποὺ εἶχε ἑπτὰ αἰνέσεις, δηλ. ἑπτὰ καιροὺς προσευχῆς. Οἱ 7 αἰνέσεις ἀποτελοῦν στὸν λειτουργικὸ πλέον εἰκοσιτετράωρο χρόνο 3 συμπλέγματα:

1^ο συμπλεγμα εἶναι τὸ τοῦ ΟΡΘΟΥ

α. Μεσονυκτικό.

β. Ὁρθρος

γ. Α΄ ὼρα

2^ο συμπλεγμα εἶναι τὸ τῆς ΤΡΙΘΕΚΤΗΣ

α. Τριθέκτη.

β. Θεία Λειτουργία

γ. ὅταν δὲν τελεῖται Θ. Λειτουργία ἀναγινώσκεται ἡ ἀκολουθία τῶν Τυπικῶν με ἀνάγνωση

Ἀποστολοευαγγελίου.

3^ο συμπλεγμα εἶναι τὸ τοῦ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ

α. Θ΄ ὼρα.

β. Ἐσπερινός

γ. Ἀπόδειπνο.

Ἀπὸ αὐτὲς τὶς ὡς ἄνω ἀκολουθίες ἄλλες τελοῦνται στὸν νάρθηκα καὶ ἄλλες στὸν κυρίως ναό, δηλ. τὸ Καθολικό.

Στὸν **ΝΑΡΘΗΚΑ** τελοῦνται ἐκεῖνες οἱ ἀκολουθίες ποὺ θεωροῦνται προσευχές:

α. Μεσονυκτικό.

β. Α΄, Γ΄, ΣΤ΄, Θ΄ ὼρες.

Γ. Μικρ & Μέγα Ἀπόδειπνο

Στὸν **ΚΥΡΙΩΣ ΝΑΟ** τελοῦνται:

α. Ὁρθρος

β. Θεία Λειτουργία.

γ. Ἀκολουθία τῶν Τυπικῶν

δ. Ἐσπερινός.

Αὐτὲς εἶναι:

1) Ὁ Ἐσπερινός.

2) Τὸ Ἀπόδειπνον.

3) Τὸ Μεσονυκτικόν.

4) Ὁ Ὁρθρος.

5) Οἱ ὼρες Α΄, Γ΄, ΣΤ΄ & Θ΄.

6) Ἡ Θεία Λειτουργία ἢ ὁποία τελεῖται μετὰ τὴν ΣΤ΄ ὼρα.

Ὅλες οἱ ἀνωτέρω ἀκολουθίες τοῦ νυχθημέρου τελοῦνται καθημερινὰ καθ' ὅλην τὴν διάρκεια τοῦ ἔτους στὶς Ἱερὲς Μονές. Στὸς ἐνοριακοὺς ναοὺς ὁμως τελοῦνται συνήθως σήμερα καθ' ὅλον τὸ ἔτος ὁ Ἐσπερινός καὶ ὁ Ὁρθρος καὶ συναπτὰ τελεῖται ἡ Θεία Λειτουργία χωρὶς τὴ μεσολάβηση τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὼρῶν. Μόνον κατὰ τὴν περίοδο τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς στὶς ἐνορίες διαβάζονται οἱ ἀκολουθίες τῶν ὼρῶν καὶ τοῦ Μικροῦ καὶ τοῦ Μεγάλου Ἀποδείπνου. Ἡ ἀκολουθία τοῦ

Μεσονυκτικοῦ σήμερα δὲν τελεῖται καθημερινὰ στὶς ἐνορίες, ἐκτὸς τοῦ Μεσονυκτικοῦ τῆς Κυριακῆς ποὺ τελεῖται ἀπὸ εὐλαβεῖς κληρικούς.

Ὡς δευτερεύουσες ἀκολουθίες τοῦ νυκθημέρου οἱ ὁποῖες τελοῦνται μόνον στὰ μοναστήρια εἶναι:

- 1) Ἡ Προοιμιακὴ προσευχή. Αὐτὴ διαβάζεται πρὸ τῆς τελέσεως τοῦ Μεσονυκτικοῦ.
- 2) Τὰ Μεσώρια. Αὐτὲς διαβάζονται κατὰ τὴν περίοδο τῆς νηστείας τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.
- 3) Ἡ ἀκολουθία τῶν Τυπικῶν διαβάζεται μετὰ τὴν ΣΤ΄ ἢ τὴν Θ΄ Ὥρα ὅταν δὲν τελεῖται Θεία Λειτουργία.
- 4) Ἡ ἀκολουθία τῆς Τραπέζης.

ΤΕΛΕΣΗ ΤΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ

Ὅρισμένες ἀκολουθίες τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔχουν λάβει τὸ ὄνομά τους ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν περίοδο ἢ ἀπὸ κάποιο συγκεκριμένο λειτουργικὸ βιβλίο. Π.χ. Ἀκολουθίες τοῦ Τριωδίου ἀπὸ τὸ ἰδιαίτερο λειτουργικὸ βιβλίο ποὺ λέγεται «Τριώδιον», τὸ ὁποῖον ἔχει μιὰ μακρὰ περίοδο ἀναγνώσεως ἢ ψαλμώδησής του ἀπὸ τὴν Κυριακὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου μέχρι τὸ Μεγάλον Σάββατο, δηλ. πρὶν τὴν Ἀνάστασιν. Ἐπίσης ἔχουμε τὶς ἀκολουθίες τοῦ Πεντηκοσταρίου ἀπὸ τὸ ἰδιαίτερο λειτουργικὸ βιβλίο ποὺ λέγεται «Πεντηκοστάριον», τὸ ὁποῖον λειτουργεῖται ἀπὸ τὴν Κυριακὴ τῆς Ἀναστάσεως μέχρι καὶ τὴν Δεσποτικὴν ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς καὶ φθάνει μέχρι τὴν Κυριακὴν τῶν Ἁγίων Πάντων.

Ἡ τέλεση τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν μπορεῖ νὰ κατανοηθεῖ καλύτερα μὲ τὸ σχῆμα δύο ἐγγεγραμμένων κύκλων.

Α) Τοῦ Ἑβδομαδιαίου κύκλου. Κατ' αὐτὸν ὑπάρχουν ὀκτὼ ἑβδομάδες. Κάθε ἑβδομάδα ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τοῦ ἑσπερινοῦ τοῦ Σαββάτου καὶ τερματίζει μὲ τὴν ἀκολουθία τῆς ἐνάτης ὥρας πρὸ τῆς τελέσεως τοῦ ἑσπερινοῦ τοῦ ἐπομένου Σαββάτου. Οἱ ὀκτὼ αὐτὲς ἑβδομάδες λέγονται καὶ ὀκτὼ περίοδοι ἢ ὅπως λέγεται στὴν ψαλτικὴ ὀρολογία, περίοδος τοῦ Ὀκτωήχου. Κάθε ἑβδομάδα ἔχει ἓναν ἦχο, α΄, β΄, γ΄, δ΄, πλάγ. Α΄, πλάγ. Β΄, βαρὺς καὶ πλ. δ΄. Τὸ βιβλίο ποὺ συνοδεύει τὴν τέλεση τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ ἑβδομαδιαίου κύκλου εἶναι ἡ «Παρακλητικὴ». Ἀπὸ τὶς ἀκολουθίες οἱ ὁποῖες συμπεριλαμβάνονται στὸ βιβλίον «Παρακλητικὴ» καταλιμπάνονται ὅλες ἐκεῖνες οἱ Κυριακὲς κατὰ τὶς ὁποῖες συμπίπτουν Δεσποτικὲς ἑορτὲς, ὅπως Κυριακὴ τῶν Βαΐων, τοῦ Θωμᾶ ἢ Ἀντίπασχα, τῆς Πεντηκοστῆς. Ἐπίσης ἀπὸ τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου μέχρι καὶ τὴν Ἀνάστασιν, δηλ. Μεγάλον Σάββατο ὅλες οἱ ἀκολουθίες ἑορταζομένων ἁγίων καταλιμπάνονται καὶ ἀντικαθίστανται μὲ τὴν ἰδιαίτερον ἀκολουθία τοῦ Τριωδίου, ἥτοι τῆς ὑμνολογίας τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος.

Β) Τοῦ Ἐτήσιου κύκλου. Κατ' αὐτὸν τὸν ἐτήσιο κύκλο περιλαμβάνονται ὅλες οἱ ἀκολουθίες τῶν κινητῶν καὶ ἀκίνητων Δεσποτικῶν, Θεομητορικῶν καὶ τῶν καθ' ἑκάστην ἐορταζομένων ἢ μὴ ἀγίων. Τὰ βιβλία ποὺ περιέχουν τὶς ἐορτὲς τοῦ ἐτησίου κύκλου εἶναι γιὰ μὲν τὶς ἀκίνητες ἐορτὲς, αὐτὲς δηλ. τὶς ἐορτὲς ποὺ κάθε χρόνο ἔχουν συγκεκριμένη ἡμέρα μνήμης εἶναι τὰ γνωστὰ λειτουργικὰ βιβλία ποὺ λέγονται «Μηναία». Γιὰ δὲ τὶς κινητὲς ἐορτὲς χρησιμοποιοῦμε τὰ λειτουργικὰ βιβλία «Τριώδιον» καὶ «Πεντηκοστάριον».

Οἱ ἀκολουθίες τοῦ Ἐτησίου κύκλου διακρίνονται:

α') Σὲ ἀκολουθίες μετὰ τῶν ὁποίων ἐν ψιλῇ καθημερινῇ, δηλ. χωρὶς νὰ ἔχουμε μεγάλο ἅγιο, ψάλλεται ἐκτὸς τοῦ Μηναίου καὶ ἡ Παρακλητικὴ. Σ' αὐτὴν τὴν κατηγορία ὑπάγονται οἱ ἀκολουθίες τῶν μὴ ἐορταζομένων ἀγίων.

β') Σὲ ἀκολουθίες ποὺ ψάλλονται σὲ καθημερινὲς ἡμέρες χωρὶς τὴν χρῆση τῆς Παρακλητικῆς, κατὰ τὶς ὁποῖες γίνεται εἴσοδος στὸν Ἑσπερινὸ καὶ ψάλλονται Καταβασίες κατὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου. Σ' αὐτὴν τὴν κατηγορία ὑπάγονται οἱ ἀκολουθίες τῶν Μεγάλων Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἐορτῶν καὶ ὅλες οἱ ἐορτὲς τῶν ἀγίων ποὺ ἔχουν ἀγρυπνία.

ΕΟΡΤΕΣ

Κάθε ἡμέρα τοῦ ἔτους εἶναι ἀφιερωμένη σὲ ἀνάμνηση κάποιου γεγονότος τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου ἢ τῆς Θεοτόκου ἢ κάποιου ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος ἢ στὴ μνήμη ἐνὸς ἢ περισσοτέρων ἀγίων. Ὅλες αὐτὲς οἱ ἐορτὲς ἐντάσσονται στὸν ἐτήσιο κύκλο ἐορτῶν.

Ἀναλόγως τῆς θέσεως αὐτῶν τῶν ἐορτῶν ἐντὸς τοῦ ἔτους οἱ ἐτήσιες ἐορτὲς διακρίνονται σὲ ἀκίνητες καὶ κινητὲς. Οἱ ἀκίνητες ἐορτὲς ἔχουν μὲν σταθερὴ ἡμερομηνία, ἀλλὰ μεταβλητὴ τὴν ἡμέρα τῆς ἐβδομάδας κατὰ τὴν ὁποία ἐορτάζονται. Οἱ κινητὲς ἐορτὲς ἐξαρτῶνται ὅλες ἀπὸ τὴν ἐορτὴ τοῦ Πάσχα καὶ πάντοτε ἐορτάζονται κατὰ τὴν ἴδια ἡμέρα τῆς ἐβδομάδας, ἔχουν ὅμως μεταβλητὴ ἡμερομηνία.

Ἐκτὸς τοῦ ἐτησίου κύκλου ὑπάρχει καὶ ὁ ἐβδομαδιαῖος ἐορταστικὸς κύκλος. Ἡ Κυριακὴ εἶναι ἀφιερωμένη στὴν Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου. Ἡ Δευτέρα στὶς ἀγγελικὲς δυνάμεις. Ἡ Τρίτη στὸν Τίμιο Πρόδρομο καὶ Βαπτιστὴ τοῦ Κυρίου μας Ἰωάννη. Ἡ Τετάρτη καὶ ἡ Παρασκευὴ στὸ Πάθος τοῦ Κυρίου καὶ στὴν Θεοτόκο. Ἡ Πέμπτη στοὺς Ἀποστόλους καὶ στὸν ἅγιο Νικόλαο. Τὸ Σάββατο εἶναι ἀφιερωμένο στοὺς μάρτυρες καὶ στοὺς κεκοιμημένους.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΟΡΤΩΝ

Ἐξ ἐπόψεως τυπικῆς διακρίνουμε τὶς κάτωθι κατηγορίες ἐορτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων κάθε μία ἔχει δικό της τύπο τελέσεως.

1. Οἱ Κυριακές.

2. Οί Δεσποτικές έορτές, κατά τις όποιες, όταν συμπέσουν Κυριακή, δέν ψάλλεται ή άναστάσιμη άκολουθία. Από τις άκίνητες έορτές εΐναι: τά Χριστούγεννα, τά Θεοφάνεια, ή Μεταμόρφωσις του Κυρίου, ή Ύψωσις του Τιμίου Σταυρου. Από τις κινητές έορτές εΐναι ή Κυριακή τών Βαΐων, του Θωμᾶ ή του Άντίπασχα, τής Πεντηκοστής και οί έορτές τής Μεσοπεντηκοστής και τής Άναλήψεως. Οί δύο τελευταΐες έορτές έορτάζονται πάντοτε, ως γνωστόν, εκτός Κυριακής, ή μέν Μεσοπεντηκοστή ήμέρα Τετάρτη και ή Ανάληψις ήμέρα Πέμπτη.
3. Τις Θεομητορικές έορτές, δηλ. τις έορτές τής Γεννήσεως, τών Εϊσοδίων και τής Κοιμήσεως τής Θεοτόκου.
4. Τις Δεσποτοθεομητορικές έορτές, δηλ. τις έορτές του Εύαγγελισμου τής Θεοτόκου και τής Ύπαπαντής.
5. Τις μνήμες τών επίσημα έορταζομένων άγίων, οί όποιες έχουν πλήρη άσματική άκολουθία και πού περιλαμβάνουν τουλάχιστον τά έξής στοιχεΐα: Τρία ή έξι έσπέρια στιχηρά μετ' ιδιομέλου δοξαστικοῦ, στιχητά άποστίχων μετ' ιδιομέλου δοξαστικοῦ, άπολυτίκιον, καθίσματα δι' εκάστην τών δύο στιχολογιών του Όρθρου, ένα ή δύο κανόνες μετὰ μεσωδίου καθίσματος, κοντάκιον μετὰ οΐκου, έξαποστειλάριον και στιχηρά αΐνων μετ' ιδιομέλου δοξαστικοῦ και μεγάλη δοξολογία. Επί πλέον τών στοιχείων αυτών εΐναι δυνατόν νά υπάρχουν και άναγνώσματα στον Έσπερινό, ιδιόμελα λιτής μετὰ δοξαστικοῦ ή μόνον δοξαστικόν, κάθισμα πολυελέου, προκείμενον και Εύαγγέλιον Όρθρου μετὰ πεντηκοσταρίου ιδιομέλου, και κάποιες φορές και άκολουθία μικροῦ Έσπερινοῦ. Στην κατηγορία αυτή μπορούμε νά εντάξουμε έξ έπόψεως τυπικής και κάποιες δευτερεύουσες Θεομητορικές έορτές (τής Τιμίας Έσθῆτος και τής άγίας Ζώνης), ως και την έορτή τής Περιτομής του Κυρίου. Σε όλες τις έορτές τών κατηγοριών 3, 4 και 5 συμφάλλεται την Κυριακή και ή άναστάσιμη άκολουθία, ή όποία και προηγείται.
6. Τις μνήμες τών μη έορταζομένων και τών ήμιορταζομένων άγίων, τών όποιών ή άκολουθία καταλιμπάνεται όταν συμπέσουν ήμέρα Κυριακή και οί όποιες έχουν ιδιαίτερη άκολουθία, δηλ. κατά τις Κυριακές τών Άγίων Πατέρων (Ιουλίου και Όκτωβρίου), τών Προπατόρων, την πρό τής του Χριστου Γεννήσεως και την μετ' αυτήν και καθ' όλες τις Κυριακές του Τριωδίου και του Πεντηοσταρίου. Άκολουθίες μη έορταζομένων άγίων εΐναι εκείνες οί όποιες έχουν τά άπολύτως άπαραΐτητα στοιχεΐα, δηλ. τρία έσπέρια στιχηρά μετὰ ή άνευ ιδιομέλου δοξαστικοῦ και κανόνα μετὰ μεσωδίου καθίσματος. Εκτός τών στοιχείων αυτών εΐναι δυνατόν οί άκολουθίες αυτές νά έχουν και τά έξής ή κάποια έξ αυτών: ιδιόμελον δοξαστικόν άποστίχων του Έσπερινοῦ,

ἀπολυτίκιον, κοντάκιον μετὰ ἢ ἄνευ οἴκου καὶ ἐξαποστειλάριον. Ἀκολουθίες ἡμιορταζομένων ἀγίων εἶναι ἐκείνες ποὺ ἔχουν πάντα τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα τουλάχιστον ἰδιόμελον δοξαστικὸν γιὰ τὰ ἀπόστιχα τοῦ Ὁρθρου. Ἐπὶ πλέον εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχουν καὶ ἀπόστιχα Ἐσπερινοῦ, στιχηρὰ αἴνων μετ' ἰδιομέλου δοξαστικοῦ καὶ μεγάλη δοξολογία.

Τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν προηγούνται μὲν τὰ προεόρτια, ἡμέρες δηλ. κατὰ τὶς ὁποῖες μὲ κατάλληλη ὑμνογραφία ἡ Ἐκκλησία προετοιμάζει τοὺς πιστοὺς γιὰ τὴν ἑορτὴ ποὺ πλησιάζει. Ἔπονται τὰ μεθέορτα, ἡμέρες δηλ. κατὰ τὶς ὁποῖες συνεχίζεται ἡ ἑορτή. Τὰ προεόρτια τῶν περισσοτέρων ἑορτῶν περιορίζονται σὲ μία ἡμέρα καὶ μόνον οἱ ἑορτὲς τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων ἔχουν πολυήμερα προεόρτια, ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μεθεόρτων ἡμερῶν διαφέρει ἀπὸ ἑορτὴ σὲ ἑορτή. Κατὰ τὴν τελευταία μεθέορτο ἡμέρα γίνεται ἡ Ἀπόδοση τῆς ἑορτῆς, ἡ ὁποία εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο μιὰ ἐπανάληψη τῆς κυρίας ἑορτῆς. Μία μόνο μεθέορτο ἡμέρα ἔχουν καὶ οἱ ἑορτὲς τοῦ Γενεσίου τοῦ Προδρόμου (24 Ἰουνίου) καὶ τῆς Ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ (29 Αὐγούστου) καθὼς καὶ ἡ μνήμη τοῦ ἀγίου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου. Τοῦ ἀγίου Δημητρίου ἡ μνήμη ἑορτάζονταν στὴ Θεσσαλονίκη πρὸ τῆς ἀλώσεως αὐτῆς ἀπὸ τοὺς Τούρκους γιὰ 15 ὀλόκληρες ἡμέρες. Προηγούνταν δηλ. τῆς κυρίας ἡμέρας τῆς ἑορτῆς ὀλόκληρη προεόρτιος ἐβδομάδα, κατὰ τὴν ὁποία οἱ ἀκολουθίες τελοῦνταν κατὰ τὸν τύπο τῶν ἀκολουθιῶν τῆς Μεγάλης Ἐβδομάδος καὶ ἐπακολουθοῦσε μιὰ ὀλόκληρη μεθέορτος ἐβδομάδα⁴.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΥ ΙΕΡΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ ΝΥΧΘΗΜΕΡΟΥ

1) Ὁ Ἐσπερινός.

Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἐσπερινοῦ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς τακτικὲς ἢ κοινὲς ἀκολουθίες τοῦ νυχθημέρου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας. Ἀναγινώσκεται καθημερινὰ στοὺς ναοὺς μας τὶς ἀπογευματινὲς ὥρες καὶ ποικίλει σὲ χρόνον κι ἔκταση ἀναλόγως ἐποχῆς καὶ σπουδαιότητος ἑορτῆς.

Ἡ συνήθεια νὰ τελεῖται καθημερινὰ ὁ Ἐσπερινὸς εἶναι παλαιὰ πράξις, ἡ ὁποία υἰοθετήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰουδαϊκὸ τυπικὸ λατρείας, ποὺ ὄριζε δύο καιροὺς προσευχῆς (=χρόνους), τὸ πρωὶ καὶ τὸ ἑσπέρας. «Καὶ τοῦ στήναι πρωὶ τοῦ αἰνεῖν καὶ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ καὶ οὕτω ἑσπέρας»⁵. Κατὰ τοὺς δύο αὐτοὺς καιροὺς προσευχῆς τῶν Ἰουδαίων προσφέρονταν θυσίες

⁴ Γιὰ περισσότερα θέματα περὶ Τυπικοῦ βλέπε: Πρωτ. Κων/νου Παπαγιάννη, Σύστημα Τυπικοῦ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ καταρτισθὲν ἐπὶ τῆς βάσει τῆς τυπικῆς παραδόσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἔκδ. α' Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2006. Γιὰ περισσότερα θέματα περὶ τῆς Μεγάλης Ἐβδομάδος τοῦ Ἁγίου Δημητρίου βλέπε: Ἰω. Φουντούλη, Μ. Ἐβδομάς τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, Κείμενα Λειτουργικῆς 17, Θεσσαλονίκη 1979.

⁵ 1 Παραλειπομένων 27, 30.

μέ ψαλμωδίες στό Ναό τοῦ Σολομῶντος, ἐνῶ στίς Συναγωγές γινόταν κοινή προσευχή μέ μεσσιανικό χαρακτήρα. Κατά τοὺς χρόνους μετὰ τὴν Βαβυλώνειο αἰχμαλωσία καθιερώθηκαν τρεῖς καιροὶ προσευχῆς τὴν ἡμέρα, δηλ. πρωί, μεσημέρι καὶ ἀπόγευμα-βράδυ. Κατὰ τὰ χρόνια τῆς Καινῆς Διαθήκης πληροφοροῦμεθα ἀπὸ τὸ βιβλίον τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων ὅτι οἱ Ἀπόστολοι τηροῦσαν πιστὰ τίς Ἰουδαϊκῆς ὥρας προσευχῆς, συχνάζοντες στό Ναό τοῦ Σολομῶντος καὶ στίς κατὰ τόπους Συναγωγές. Ἔτσι ὁ πυρῆνας τῆς δημιουργίας τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἑσπερινοῦ ἐντοπίζεται κατὰ τοὺς Ἀποστολικούς χρόνους. Στίς χριστιανικῆς συνάξεις τῆς ἀρχαϊκῆς Ἐκκλησίας γινόταν χρήση τῶν ψαλμῶν, τῶν προφητειῶν καθὼς καὶ ἐκτενῶν δεήσεων, ὅπως ἀκριβῶς γινόταν καὶ στήν πράξη λατρείας τῶν Ἰουδαϊκῶν Συναγωγῶν. Τὴν πρώτη τελετουργικὴ διάταξη τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἑσπερινοῦ τὴν βρίσκουμε στίς Ἀποστολικῆς Διαταγές, στό Η΄ βιβλίον. «Εὐχὰς ἐπιτελεῖτε ὄρθρου καὶ τρίτη ὥρα καὶ ἕκτη καὶ ἐνάτη καὶ ἐσπέρα καὶ ἀλεκτροροφῶνία»⁶. Στὴν ἀρχὴ ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ ἦταν πολὺ σύντομη καὶ ἄρχιζε μέ τὸν ἐπιλύχνιο ὕμνο, τὸν ψαλμὸ 140, δηλ. τὸ γνωστὸ «Κύριε, ἐκέκραξα». Ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ εἶναι γέννημα λειτουργικῆς βιοτῆς καὶ πράξεως καθαρὰ ἀγιασμοῦ τῶν πιστῶν. Τὴν ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ τὴ συναντοῦμε καὶ στοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς καὶ στὰ μοναστήρια. Ἡ μοναστικὴ πράξη τὸν Ἑσπερινὸ τὸν ἐπαύξησε καὶ τὸν διαμόρφωσε προσδίδοντάς του μέ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου πολλὰ ἄλλα λειτουργικὰ στοιχεῖα, ὡς ἄλλωστε ἔκανε καὶ μέ τίς ἄλλες Ἀκολουθίες τοῦ νυχθημέρου. Στὸ βυζαντινὸ λειτουργικὸ τύπο ἔχουμε δύο τύπους Ἀκολουθιῶν Ἑσπερινοῦ: α) Τὸν ἀσματικὸ ἢ ἐνοριακὸ ἢ κοσμικὸ καὶ β) τὸν μοναχικὸ ἢ μοναστικὸ. Ὁ τελευταῖος ἐσπερινὸς διαμορφώθηκε στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ μάλιστα στὴ μονὴ τοῦ Ἁγ. Σάββα, τὸ τυπικὸ τῆς ὁποίας σήμερα ἀκολουθεῖ ὅλος ὁ Ὀρθόδοξος κόσμος στὴ λατρεία του. Διαδόθηκε δὲ στίς βυζαντινῆς μονῆς ἀφοῦ πρῶτα ὑπέστη μιὰ Κωνσταντινουπολίτικη ἐπεξεργασία. Στὴ συνέχεια, ἀφοῦ δέχθηκε καὶ στοιχεῖα τοῦ ἀσματικοῦ τύπου, διαδόθηκε καὶ στοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς καὶ σταδιακὰ ἐπικράτησε ἀφοῦ ἐκτόπισε σιγὰ-σιγὰ τὸν ἀσματικὸ Ἑσπερινό. Σήμερα ὁ μοναστικὸς τύπος Ἑσπερινοῦ τελεῖται ὀλοκληρωμένα στὰ μοναστήρια καὶ συντετμημένα στοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ λέγεται καὶ ἀκολουθία τοῦ Λυχνικοῦ, διότι κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀκολουθίας ἀνάπτονται λύχνου-φῶτα καὶ πάντοτε αὐτὸ γίνεται κατὰ τὴν δύση τοῦ ἡλίου. Κατὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ προοιμιακοῦ ψαλμοῦ τοῦ ἐσπερινοῦ ὁ ἱερέας διαβάσει ἐπτὰ εὐχῆς μυστικῶς. Αὐτὲς οἱ εὐχῆς σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ παλαιὰ λειτουργικὰ χειρόγραφα ὀνομάζονται εὐχῆς τοῦ Λυχνικοῦ.

⁶ Ἀποστολικῆς Διαταγῆς, Η΄ Βιβλίον, 34, 1.

Ὁ Ἑσπερινὸς ὀνομάζεται καὶ ἀκολουθία τοῦ Λυχνικοῦ καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἐναρκτήριο ἀκολουθία κάθε ἐκκλησιαστικῆς ἡμέρας. Διακρίνεται σὲ Ἑσπερινὸ μετὰ εἰσόδου καὶ Ἑσπερινὸ ἄνευ εἰσόδου. Οἱ Κυριακές, οἱ Δεσποτικὲς καὶ οἱ Θεομητορικὲς ἐορτὲς καὶ οἱ ἐορτὲς τῶν ἐορταζομένων ἁγίων ἔχουν δύο Ἑσπερινούς, οἱ ὁποῖες χαρακτηρίζονται ὡς Μικρὸς καὶ Μέγας. Ἀπὸ αὐτοῦς στὶς ἐνορίες τελεῖται μόνον ὁ Μέγας. Στὶς Μονὲς τελοῦνται καὶ οἱ δύο ἑσπερινοί, ἐὰν πρόκειται νὰ τελεσθεῖ ἀγρυπνία. Ὁ Μικρὸς Ἑσπερινὸς τελεῖται τὴν συνήθη ὥρα, δηλ. μετὰ τὴν Θ΄ Ὡρα, ὁ δὲν Μέγας Ἑσπερινὸς τελεῖται κατὰ τὴν ἀγρυπνία.

Ὁ Ἑσπερινὸς θεωρεῖται ὅτι συμβολίζει τὸ τέλος τῆς περιόδου τοῦ Νόμου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁ Ἑσπερινὸς εἰκονίζει τὴν ὥρα κατὰ τὴν ὁποία κατέβασαν τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστὸ ἀπὸ τὸν Σταυρό, ἀλλὰ καὶ τὴν δοξολογία ὅλων τῶν πιστῶν πρὸς τὸ Θεό, τὸν ὁποῖο παρακαλοῦμε νὰ μᾶς συγχωρήσει γιὰ ὅ,τιδήποτε ἀμαρτήσαμε καθ' ὅλην τὴν ἡμέρα. Σπουδαῖα μαρτυρία γιὰ τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς τῆς ἀκολουθίας εἶναι ἐκείνη τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ποὺ ἀναφέρει ὅτι ὁ ὕμνος «Φῶς Ἰλαρὸν» εἶναι ἢ «Ἐπιλύχνιος Εὐχαριστία».

Προοιμακὸς λέγεται ὁ 103^{ος} ψαλμὸς γιὰτὶ ἀποτελεῖ προοίμιον τοῦ ἑσπερινοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς προσευχῆς τοῦ νυχθημέρου ποὺ ἀρχίζει μὲ τὸν ἑσπερινό⁷. Ὁ ψαλμὸς αὐτὸς εἶναι ἓνας ὕμνος τῆς Δημιουργίας, ὅπου τὸ μεγαλεῖο, ἢ παντοδυναμία καὶ ἢ ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύονται μέσα ἀπὸ τὰ δημιουργήματά του. Θὰ λέγαμε ὅτι εἶναι μιὰ ὑπέροχη ποιητικὴ ἔκθεση τῆς διηγήσεως τῆς Γενέσεως⁸. Μέσα στὸν ψαλμὸ φαίνεται νὰ παρουσιάζεται ὁλόκληρος ὁ κόσμος, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. Οὐρανός, ἄγγελοι, ὕδατα καὶ ἄβυσσοι τῆς γῆς, βροντὲς, ὄρη, πεδιάδες, ἀκρογιάλια, φαράγγια, θηρία, ἀνατολὴ καὶ δύσις τοῦ ἡλίου, πτηνά, λαγοὶ καὶ ἡ κορωνίδα τῆς φύσεως ὁ ἄνθρωπος. Ὅλα αὐτὰ παρελαύνουν μπροστὰ μας ἀπὸ τὸν προοιμακὸ ψαλμό⁹. Ὁ ἅγιος Σωφρόνιος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων σὲ λόγῳ του ποὺ περιέχει «τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἅπασαν ἱστορίαν καὶ λεπτομερῆ ἀφήγησιν πάντων τῶν ἐν τῇ θείᾳ ἱερουργίᾳ τελομένων» ἀναφέρει: «Ὅτι ἐν ἀρχῇ πάσης ἐωθιῆς τε καὶ λυχνικῆς τελετῆς, πρῶτον τῆς Παλαιᾶς ψάλλονται οἱ ψαλμοί, εἶτα τῆς νέας χάριτος ἄσματα, ἴν, ἔχοιεν εἰδέναι πάντες, ὡς εἶς καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ Δεσπότης ἐστὶν ὁ ταῦτα κάκεῖνα νομοθετήσας Χριστός»¹⁰. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἅγιος Θεόδωρος ἐπίσκοπος Ἀνδίδων στὸ ἔργο του «Προθεωρία κεφαλαιώδης περὶ τῶν ἐν τῇ θείᾳ Λειτουργίᾳ γινομένων συμβόλων καὶ μυστηρίων» ἀναφέρει τὰ ἴδια μὲ τὰ τοῦ ἁγίου Σωφρονίου¹¹. Ἡ προσφορὰ τοῦ θυμιάματος εἶναι μιὰ συμβολικὴ πράξις

⁷ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Λογικὴ Λατρεία, σ. 150.

⁸ Γεν. 1, 1-2, 3.

⁹ Ἰωὴλ Γιαννακοπούλου, Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη κατὰ τοὺς Ο΄, Κείμενον-Ἑρμηνευτικὴ-Παράφραση-Σχόλια, τ. 8, ἐκδ. Λυδία, Θεσσαλονίκη.

¹⁰ Σωφρονίου Ἱεροσολύμων, P.G. 87 (3), 3992C.

¹¹ Θεοδώρου Ἀνδίδων, P.G. 140, 432B.

τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ Θεό. Εἶναι ἡ προσευχὴ τοῦ πιστοῦ μὲ κατεύθυνση τὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀνεβαίνει τὸ θυμίαμα πρὸς τὰ ἄνω κατὰ τὴν ὥρα τοῦ Ἑσπερινοῦ. Ὁ ἅγιος Γερμανὸς ἀρχιεπίσκοπος Κων/πόλεως στὸ ἔργο του «Ἱστορία Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Μυστικὴ Θεωρία» θὰ γράψει σχετικά: «Ὁ θυμιατὸς ὑποδεικνύει τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ, τὸ πῦρ τὴν θεότητα. Ὁ εὐώδης καπνὸς μὴνύει τὴν εὐωδίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος προπορευομένην. Ὁ γὰρ θυμιατὸς ἐστὶν εὐωδιστάτη εὐφροσύνη»¹². Ἡ εἴσοδος συμβολίζει τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ «τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐν σαρκὶ παρουσίαν ἐπὶ τοῦ κόσμου καὶ αὐθις ἐπιστροφὴν πρὸς τὸν Πατέρα» ἢ κατὰ τὸν ἅγιο Συμεὼν ἀρχιεπισκόπο Θεσσαλονίκης συμβολίζει «πάντα τὰ τῆς οἰκονομίας». Ἡ ἔξοδος τῶν ἱερέων συμβολίζει τὴν κάθοδο καὶ τὴν ταπείνωση τοῦ Χριστοῦ. Ἡ περιβολὴ τῶν ἀμφίων συμβολίζει τὴ σάρκωσή Του. Ἡ στάση στὸ μέσον τοῦ ναοῦ καὶ ἡ κλίση τῆς κεφαλῆς του συμβολίζει τὴ σταύρωση, τὸ θάνατο καὶ τὴν εἰς Ἄδου κάθοδο. Τὸ θυμίαμα συμβολίζει τὴν ψυχὴ Του. Ἡ ἀνέγερση συμβολίζει τὴν Ἀνάσταση. Ἡ ἐπάνοδος στὸ Ἅγιο Βῆμα συμβολίζει τὴν Ἀνάληψη. Τὸ «Φῶς ἱλαρὸν» ποὺ ψάλλεται κατόπιν, ἢ «Ἀρχαία Φωνή» μὲ τὴν ὁποία ὁ λαὸς ὑποδεχόταν τὸ Ἑσπερινὸ Φῶς, μᾶς ὑπενθυμίζει τὸ θέμα τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἔλευσης τοῦ Χριστοῦ ὡς φωτὸς στὸν κόσμο. Τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ δίδει στὰ πράγματα τὴν ἀληθινὴ τους διάσταση. Καὶ ἡ πράξη τῆς εἰσόδου ὅπως εἶδαμε ἔχει αὐτὸ τὸ ἔντονο χριστοκεντρικὸ νόημα.

2) Τὸ Απόδειπνον.

Τὸ Απόδειπνο τελεῖται στὶς Μονὲς κάθε μέρα τὸ βράδυ καθ' ὅλον τὸ ἔτος μετὰ τὸ δεῖπνο καὶ πρὸ τῆς κατακλίσεως. Στὶς ἐνορίες τελεῖται μόνον κατὰ τὶς καθημερινὲς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἐκτὸς δηλ. Σαββάτου καὶ Κυριακῆς, ὡς ἐσπερινὴ ἀκολουθία, διότι ὁ Ἑσπερινὸς κατὰ τὶς ἡμέρες αὐτὲς ἐπισυνάπτεται στὴν πρωϊνὴ ἀκολουθία. Στὰ Μοναστήρια τὸ Απόδειπνο τελεῖται στὸ Νάρθηκα. Τὸ Μέγα Απόδειπνο ὁμως κατὰ τὴν Μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ τελεῖται στὸν κυρίως ναό. Στὶς ἐνορίες τὸ Απόδειπνο τελεῖται πάντοτε στὸν κυρίως ναό. Ὑπάρχουν δύο τύποι Ἀποδείπνου, τὸ Μέγα καὶ τὸ Μικρόν. Κατὰ τὴν μοναχικὴ τάξη τὸ μὲν Μέγα Απόδειπνο τελεῖται κατὰ τὶς ἡμέρες τῆς ἁγίας καὶ Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἡμέρες κατὰ τὶς ὁποῖες στὸν Ὅρθρο ψάλλεται Ἀλληλούϊα. Τὸ Μικρόν Ἀπόδειπνον ψάλλεται ὅλην τὴν λοιπὴν περίοδο τοῦ ἔτους κατὰ τὴν ὁποία ψάλλεται στὸν Ὅρθρο τὸ Θεὸς Κύριος. Τὴν Παρασκευὴ τὸ ἐσπέρας τελεῖται πάντοτε τὸ Μικρόν Ἀπόδειπνον, ἀκόμη καὶ ὅταν στὸν Ὅρθρο ψάλλεται τὸ Ἀλληλούϊα. Στὶς ἐνορίες τὸ Μέγα Ἀπόδειπνο τελεῖται κάθε Δευτέρα, Τρίτη, Τετάρτη καὶ Πέμπτη τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς (ἐκτὸς τῆς Τετάρτης τῆς Ε΄ ἐβδομάδας τῶν

¹² Γερμανοῦ Κων/πόλεως, P.G. 98, 412C.

Νηστειῶν κατὰ τὴν ὁποία ψάλλεται ὁ Μέγας Κανὼν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης), κατὰ τὴν Μεγάλῃ Δευτέρα καὶ Μεγάλῃ Τρίτῃ, τὸ Μικρὸν Ἀπόδειπνον τελεῖται κάθε Παρασκευὴ τῆς Μεγάλῃς Τεσσαρακοστῆς, τὴν Τετάρτην τῆς Ε΄ ἐβδομάδος καὶ τὴν Μεγάλῃν Τετάρτην. Στὰ μοναστήρια τὸ Μέγα Ἀπόδειπνο τελεῖται κατὰ τὶς Κυριακὰς τῆς Μεγάλῃς Τεσσαρακοστῆς, διότι στὸν Ὅρθρο τῆς Δευτέρας ψάλλεται Ἀλληλουῖα. Ὅταν τελεῖται ἀγρυπνία διαβάζεται πρὸ τῆς ἐνάρξεως αὐτῆς, δηλ. πρὸ τοῦ Μεγάλου Ἑσπερινοῦ, τὸ Μικρὸν Ἀπόδειπνο, παραλείπεται ὅμως ἢ εὐχὴ «Καὶ δὸς ἡμῖν, Δέσποτα». Κατὰ τὶς ἐορτὰς τῶν Χριστουγέννων, τῶν Θεοφανείων καὶ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, ὅταν τύχουν ἐκτὸς Κυριακῆς ἢ Δευτέρας, ἢ ἀγρυπνία κατὰ τὴν ἀρχαίαν τάξιν ἄρχεται διὰ τοῦ Μεγάλου Ἀποδείπνου τὸ ὁποῖον διαβάζεται μέχρι τῆς δοξολογίας κατόπιν τελεῖται ἢ λιτὴ καὶ συνεχίζεται ἢ ἀγρυπνία. Αὐτὸ δὲν γίνεται στὶς ἐνορίες. Κατὰ τὴν Διακαινήσιμο Ἑβδομάδα καὶ κατὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ Πάσχα ἀντὶ Ἀποδείπνου τελεῖται μιὰ εἰδικὴ ἀκολουθία τὴν ὁποία βρῖσκουμε στὸ Πεντηκοστάριον.

Ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης ὑπομνηματίζει τὴν ἀκολουθία τοῦ Ἀποδείπνου καὶ ἐντοπίζει ὠραίους συμβολισμούς. Τὸ Μικρὸν Ἀπόδειπνον ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς ψαλμοὺς πού συμβολίζουν τὴν Ἁγία Τριάδα¹³. Ἐπίσης τὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως, τὸ «Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν...» ἀποτελεῖ δεῖγμα τῆς εὐσεβείας¹⁴. Τὸ «Ἄξιόν ἐστι» πού φανερῶνει ὡς ὕμνος τῆ σάρκωση τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀπὸ τῆ Θεομήτορα Παναγία, τῆ μεσίτρια τοῦ ἀνθρωπίνου γένους¹⁵. Ἡ ἰκεσία τῶν Ἀγγέλων καὶ τῶν ἁγίων τό: «Ἄγιε Ἄγγελε ὁ ἐφεστὼς τῆς ἀθλίας μου ψυχῆς...» ἢ ὁποία καθίσταται ἀναγκαῖα γιὰ αὐτοὺς εἶναι οἱ μεσίτες καὶ οἱ βοηθοὶ τοῦ Θεοῦ τοὺς ὁποίους εἰσακούει ὁ Θεὸς σὲ ὅ,τι τοῦ ζητοῦν¹⁶. Τὸ Τρισάγιον «Ἄγιος ὁ Θεός...» εἶναι αὐτὸ μὲ τὸ ὁποῖο ἀνοίγει καὶ κλείνει τὸ Μικρὸ Ἀπόδειπνο καὶ συμβολίζει τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ μέσο γιὰ τὴν τελείωση τοῦ ἀνθρώπου¹⁷. Τὸ δὲ «Κύριε, ἐλέησον», πού παραγγέλλεται νὰ ἐκφωνεῖται 40 φορές, συμβολίζει τὴν ἀφιέρωση τῶν ὥρων τῆς ζωῆς μας καθὼς καὶ τῶν ἡμερῶν μας στὸ Θεό, ὡς ἀντίδωρο γιὰ τὴν ἀγάπη Του πρὸς ἐμᾶς¹⁸. Τὸ «Κύριε, ἐλέησον» δωδεκάκις λέγεται γιὰ τὸ δωδεκάωρο τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας¹⁹. Ἡ εὐχὴ στὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο, τὸ γνωστὸ «Ἄσπιλε, ἀμόλυντε...» εἶναι εὐχὴ παρακλητικὴ καὶ ἰκετευτικὴ ὅλων τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὰ παρόντα, γιὰ τὰ χριστιανὰ τέλη καὶ γιὰ μέλλοντα ἀγαθὰ²⁰. Τὸ δὲ «Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβείμ...» εἶναι ἡ ἐπίκληση τῶν

¹³ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 620D.

¹⁴ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 620D.

¹⁵ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 620D.

¹⁶ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 621A.

¹⁷ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 621A.

¹⁸ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 621A.

¹⁹ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, κεφ. ΤΕ΄ & ΤΗ΄.

²⁰ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 621A.

ἀνθρώπων γὰρ νὰ μᾶς ἔχει ἡ Παναγία κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη τῶν μητρικῶν πτερύγων της. Κι ἔτσι νὰ μᾶς προστατεύει καὶ νὰ μᾶς φυλάει²¹. Ἡ εὐχὴ τοῦ ἱερέως «Ὁ Θεὸς οἰκτειρήσαι ἡμᾶς...» εἶναι γὰρ νὰ μᾶς εὐσπλαγχνισθεῖ ὁ Θεὸς καὶ νὰ μᾶς συγχωρήσει²². Οἱ ἐκφωνήσεις τοῦ ἱερέως ἔχουν σκοπὸ δυνητικό. Παρακαλεῖ ὁ ἱερέας τὸ Θεὸ μὲ αἰτήματα δικά του καὶ τοῦ πιστοῦ λαοῦ ὄχι τόσο ἐξ αἰτίας τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σπουδῆς του, ἀλλὰ ὅπως δύναται ὁ Θεός. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ λέει ὁ ἱερέας «Σοῦ γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα», «Ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις»²³.

3) Τὸ Μεσονυκτικόν.

Πρόκειται περὶ μιᾶς ἀκολουθία ἐγρηγόρσεως. Ἔλαβε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸν χρόνο ποὺ τελεῖται, δηλ. στὸ μέσο τῆς νύκτας. Εἰκάζεται ὅτι τὸ Μεσονυκτικὸν ἔχει τὴν καταβολὴν του ὡς ἀκολουθία στοὺς λόγους τοῦ Κυρίου μας περὶ τῆς αἰφνίδιας ἔλευσής Του κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Κρίσεως (Ματθ. 24, 36. 36,44. 25, 13. Μάρκ. 13, 32, Λουκ. 21, 34) καὶ κυρίως στὴν παραβολὴ τῶν 10 παρθένων καὶ μάλιστα στὸν στίχο «μέσης δὲ νυκτὸς κραυγὴ γέγονεν. Ἴδου ὁ Νυμφίος ἔρχεται».

Τὸ Μεσονυκτικὸν τελεῖται πάντοτε εὐθὺς πρὸ τοῦ Ὁρθρου. Στὰ μοναστήρια τελεῖται κατὰ τὶς καθημερινὲς ὡς ἀκολουθία στὸν νάρθηκα, ἐνῶ κατὰ τὶς Κυριακὲς στὸν κυρίως ναό. Στὰ μοναστήρια προτάσσεται ἡ Προσευχὴ τῆς ὅλης ἡμερονυκτίου ἀκολουθίας προοιμιακῆ. Στὶς ἐνορίες τελεῖται στὸν κυρίως ναό, ὁ τελῶν ὅμως ἱερεὺς ἴσταται ἐκτὸς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ ἡ Ὡραία Πύλη παραμένει κλειστή. Ὑπάρχουν τρία εἶδη Μεσονυκτικοῦ: τὸ καθημερινὸν Μεσονυκτικόν, τὸ ὁποῖον τελεῖται ἀπὸ Δευτέρας μέχρι τῆς Παρασκευῆς, τὸ τοῦ Σαββάτου καὶ τὸ τῆς Κυριακῆς. Κάθε ἀκολουθία ἀπὸ τὶς τρεῖς ποὺ προαναφέραμε βρίσκεται στὸ Μέγα Ὡρολόγιον. Κατὰ τὶς προεόρτιες ὅμως καὶ μεθέορτες ἡμέρες τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἐορτῶν ἀντὶ τῶν τροπαρίων «Ἴδου ὁ Νυμφίος ἔρχεται» (ἢ τὸ τοῦ Σαββάτου ἀντὶ τῶν τροπαρίων «Ἄκτιστε φύσις») διαβάζεται τὸ προεόρτιον ἀπολυτίκιον ἢ τὸ τῆς ἐορτῆς, ἀντὶ δὲν τῶν τροπαρίων «Μνήσθητι, Κύριε» τὸ προεόρτιον κοντάκιον ἢ τὸ τῆς ἐορτῆς. Ἡ ἴδια ἀντικατάσταση γίνεται καὶ κατὰ τὶς κύριες ἡμέρες τῶν ἐορτῶν, ἐφόσον τελεῖται κατ' αὐτὲς Μεσονυκτικόν. Δὲν τελεῖται Μεσονυκτικὸν τὴν Καθαρὰ Δευτέρα καὶ ὅταν τελεῖται ἀγρυπνία. Κατὰ τὴν Διακαινήσιμο Ἑβδομάδα καὶ κατὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ Πάσχα ἀντὶ Μεσονυκτικοῦ τελεῖται ἡ εἰδικὴ ἀκολουθία ποὺ βρίσκεται στὸ Πεντηκοστάριον. Στὶς ἐνορίες σήμερα συνήθως δὲν τελεῖται Μεσονυκτικὸν παρὰ μόνον κατὰ τὶς Κυριακὲς. Κατὰ τὶς Δεσποτικὲς

²¹ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 621A.

²² Συμεὼν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 621A.

²³ Μάρκου Εὐγενικοῦ, Μητροπολίτου Ἐφέσου, Ἐξήγησις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας, Περὶ τῶν τοῦ ἱερέως ἐκφωνήσεων καὶ Ἰω. Φουντούλη 5, σ. 126-127.

έορτές σὲ ὅποιανδήποτε μέρα κι ἂν συμπέσουν καὶ κατὰ τὶς Θεομητορικὲς καὶ τῶν ἁγίων έορτές ποὺ ἔχουν λιτή, ἐὰν τύχουν σὲ μέρα καθημερινή, τελεῖται κάποιος συντετημημένος τύπος Μεσονυκτικοῦ μετὰ τῆς λιτῆς τῆς έορτῆς. Ἐὰν δὲ Θεομητορικὴ έορτῆ ἢ μνήμη ἁγίου ποὺ ἔχουν λιτή καὶ συμπέσει ἡμέρα Κυριακῆ, τὰ ιδιόμελα τῆς λιτῆς ψάλλονται στὸ Μεσονυκτικὸ τῆς Κυριακῆς μετὰ τὸν Τριαδικὸ Κανόνα καὶ πρὸ τῶν Μεγαλυναρίων «Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς τὴν ὑπέρθρον ὑμνεῖν Τριάδα». Κατὰ τὴν περίπτωση αὐτῆ ἀντὶ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἤχου λέγεται τὸ ἀπολυτικίον τῆς έορτῆς ἢ τοῦ ἁγίου, πρὸ δὲ τῆς ἀπολύσεως λέγονται καὶ οἱ δεήσεις τῆς λιτῆς μετὰ τοῦ «Ἐπάκουσον ἡμῶν, ὁ Θεός».

4) Ὁ Ὅρθρος.

Ὡς ἀκολουθία ὁ ὄρθρος ἔλαβε τὴν ὀνομασία του ἀπὸ τὴ λέξη ὄρθρος μὲ τὴν ὁποία φανερώνεται τὸ χρονικὸ διάστημα πρὸ τῆς αὐγῆς. Ὁ χρόνος «ὄρθρου βαθέος» (Λουκ. 24, 1) ἢ «πρωῖ, σκοτίας ἔτι οὔσης» (Ἰω. 20, 1) ἀπὸ τὶς Μυροφόρες γυναῖκες ποὺ ἀντίκρυσαν τὸ θαῦμα τῆς Ἀναστάσεως, ὑπῆρξε πιθανότατα ἡ χρονικὴ καταβολὴ αὐτῆς τῆς ὄρθρινῆς ἀκολουθίας.

5) Οἱ ὼρες Α', Γ', ΣΤ' & Θ'.

Ἡ ἡμέρα σύμφωνα μὲ τὸν Ρωμαϊκὸ τύπο μέτρησης χρόνου εἶχε διαιρεθεῖ σὲ 4 ἰσάριθμες ὥρες.

Ἡ Α' ὼρα εἶναι ἡ 6 π.μ.

Ἡ Γ' ὼρα εἶναι ἡ 9 π.μ.

Ἡ ΣΤ' ὼρα εἶναι ἡ 12 τὸ μεσημέρι.

Ἡ Θ' ὼρα εἶναι ἡ 3 μ.μ.

Ἡ Γ' ὼρα καὶ ἡ ΣΤ' ὼρα σὺν τῷ χρόνῳ ἔγιναν μιὰ ἀκολουθία μὲ τὴν ὀνομασία «Τριθέκτη».

Μετὰ τὸν Ὅρθρο κανονικὰ πρέπει νὰ ἀναγινώσκονται οἱ ὼρες Α', Γ' καὶ ΣΤ'. Ἡ Α' ὼρα ἐπισυνάπτεται στὸν Ὅρθρο καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ξεκινάει ἀπὸ τοῦ «Δεῦτε προσκυνήσομεν» καὶ μετὰ δὲ γίνεται ἀπόλυση.

Ἡ Γ' ὼρα ἄρχεται κανονικὰ μὲ τὸ «Εὐλογητὸς ὁ Θεός... Βασιλεῦ οὐράνιε...».

Ἡ ΣΤ' ὼρα ἐπισυνάπτεται στὴν Γ' καὶ ξεκινάει μὲ τὸ «Δεῦτε προσκυνήσωμεν» καὶ μετὰ γίνεται ἡ μικρὴ ἀπόλυση ὅταν πρόκειται νὰ τελεσθεῖ ἡ Θεία Λειτουργία. Διαφορετικὰ καὶ δὲν τελεῖται ἡ Θεία Λειτουργία ἐπισυνάπτεται ἡ ἀκολουθία τῶν Τυπικῶν κατὰ τὴν ὁποία μετὰ τοὺς Μακαρισμοὺς λέγονται ὁ Ἀπόστολος καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἡμέρας.

Στὶς ἐνορίες σήμερα οἱ ὼρες καὶ τὰ Τυπικὰ παραλείπονται τελείως ἐκτὸς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Ὁ δὲ Ἀπόστολος καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, ὅταν δὲν τελεῖται Θεία Λειτουργία λέγονται στὸ τέλος τοῦ Ὅρθρου.

6) Ἡ Θεία Λειτουργία ἡ ὁποία τελεῖται μετὰ τὴν ΣΤ' ὼρα.

Ἡ τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας ἐπιτρέπεται καθ' ὅλες τὶς ἡμέρες τοῦς ἔτους πλὴν τῶν ἑξῆς:

Α'. Τῆς Τετάρτης καὶ τῆς Παρασκευῆς τῆς Τυρινῆς ἐκτὸς ἐὰν τύχει ἡ ἑορτὴ τῆς Ὑπαπαντῆς ἢ μνήμη ἐπισήμως ἑορταζομένου ἁγίου.

Β'. Τῶν πέντε πρώτων ἡμερῶν ἐκάστης ἑβδομάδος τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, δηλ. ἀπὸ Δευτέρας μέχρι Παρασκευῆς, ἐκτὸς ἂν τύχει ἡ ἑορτὴ τῆς Ὑπαπαντῆς ἢ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Γ'. Τῆς Μεγάλης Δευτέρας, τῆς Μεγάλης Τρίτης, τῆς Μεγάλης Τετάρτης καὶ Μεγάλης Παρασκευῆς, ἐκτὸς ἐὰν τύχει ἡ ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Καὶ

Δ'. Τῆς Παρασκευῆς κατὰ τὴν ὁποῖαν ψάλλονται οἱ Μεγάλες Ὦρες τῶν Χριστουγέννων ἢ τῶν Θεοφανείων, ὅταν οἱ παραμονές τῶν ἑορτῶν τούτων τυγχάνουν ἡμέρα Σάββατο ἢ Κυριακῆ.

Στὰ μοναστήρια τελεῖται ἡ Θεία Λειτουργία κανονικὰ μετὰ τὴν Στ' Ὦρα. Στὶς ἐνορίες ὅμως ὅπου παραλείπονται οἱ Ὦρες ἐπισυνάπτεται ἡ Θεία Λειτουργία στὸν Ὅρθρο. Κατὰ τὶς παραμονές τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων (ἐὰν δὲν τύχουν ἐν Σαββάτῳ ἢ Κυριακῇ), τὴν Μεγάλῃ Πέμπτῃ καὶ τὸ Μεγάλο Σάββατο ἡ Θεία Λειτουργία τελεῖται μετὰ τὴν Θ' Ὦρα συναπτὰ μὲ τὴν ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ.

Ἐκτὸς τῆς γνωστῆς Θείας Λειτουργίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ποὺ τελεῖται καθ' ὅλον τὸ ἔτος, ὑπάρχει καὶ ἡ Θεία Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ποὺ τελεῖται δέκα φορές τὸ χρόνο.

Α) Κατὰ τὶς παραμονές τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων, ἐὰν δὲν τύχουν Σάββατο ἢ Κυριακῆ, ἢ κατὰ τὶς κύριες ἡμέρες τῶν ἑορτῶν τούτων, ἐὰν οἱ παραμονές τύχουν Σάββατο ἢ Κυριακῆ.

Β) Τὴν 1^η Ἰανουαρίου κατὰ τὴ μνήμη τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Γ) Κατὰ τὶς πέντε Κυριακές τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Καὶ

Δ) Τὴν Μεγάλῃ Πέμπτῃ.

Ε) Τὸ Μεγάλο Σάββατο.

Ἐπίσης κατὰ τὴν 23^η Ὀκτωβρίου καὶ τὴν Κυριακῆ μετὰ τὴν Χριστοῦ Γέννησιν τελεῖται ἡ ἀρχαιοπρεπὴς Θεία Λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου γιὰ ὅσους τὸ ἐπιθυμοῦν. Ἐν ἀντιθέτῳ περιπτώσει τελεῖται ἡ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Κατὰ τὶς καθημερινές ἡμέρες τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς κατὰ τὶς ὁποῖες δὲν ἐπιτρέπεται ἡ τέλεση τελείας Θείας Λειτουργίας τελεῖται ἡ τῶν Προηγιασμένων Τιμίων Δώρων Θεία Λειτουργία.

ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πρωτ. Κων/νου Παπαγιάννη, Σύστημα Τυπικοῦ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ καταρτισθὲν ἐπὶ τῆς βάσει τῆς τυπικῆς παραδόσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἔκδ. α΄ Αποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2006.

Ἰω. Φουντούλη, Μ. Ἑβδομάς τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, Κείμενα Λειτουργικῆς 17, Θεσσαλονίκη 1979.

Ἰω. Φουντούλη. Λογική Λατρεία.

Μιχαήλ Παπαδοπούλου, Λειτουργική, Τὰ τελούμενα ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἔκδ. α΄ Ἐπτάλοφος ΑΒΕΕ, Ἀθήνα 1992.

Πρωτ. Θεμιστοκλέους Στ. Χριστοδούλου, Φῶς ἰλαρόν, Λειτουργικὸς σχολιασμὸς στὶς ἀκολουθίες τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ τοῦ Ἀποδείπνου, ἔκδ. α΄ Αποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2003.

Ἰωήλ Γιαννακοπούλου, Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη κατὰ τοὺς Ο΄, Κείμενον-Ερμηνευτικὴ-Παράφραση-Σχόλια, τ. 8, ἔκδ. Λυδία, Θεσσαλονίκη.

Δημητρίου Τσάμη, Εἰσαγωγή στὴν Πατερικὴ Σκέψη, ἔκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1988.

Θ.Η.Ε.

Εὐχολόγιον Α΄ Ἁγιασματάριον, Ἀκολουθία Μικροῦ Ἁγιασμοῦ, ἔκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Σίμωνος Πέτρας, Ἅγιον Ὅρος 2001.

Παλαιὰ & Καινὴ Διαθήκη.

Μάρκου Εὐγενικοῦ, Μητροπολίτου Ἐφέσου, Ἐξήγησις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας, Περὶ τῶν τοῦ ἱερέως ἐκφωνήσεων.

Ἀποστολικές Διαταγές, Η΄ Βιβλίον.

Γερμανοῦ Κων/πόλεως, P.G. 98.

Θεοδώρου Ἀνδίδων, P.G. 140.

Συμεῶν Θεσσαλονίκης, P.G. 155.

Σωφρονίου Ἱεροσολύμων, P.G. 87 (3).